

Ines SCHAUB-GOMERČIĆ
Zavod za lingvistička istraživanja HAZU
Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb
e-mail: inesgomer@yahoo.com

PRISTUP OBRADBI PREDIJALNE TOPONIMIJE NA HRVATSKOME DIJELU JADRANA

C. Valius Festus conditor vineae huius loci qui nunc *Valianus* a Festo dicitur aeternumque tenet per saecula nomen... (6423, Vis)
(Gaj Valije Fest podizatelj vinograda na ovome mjestu koje se sada po Festu zove *Valijanovo* i neprekidno nosi (to) ime kroz vjekove...)

U prvom dijelu članka navedena je definicija i osobine predijalne toponimije u kontekstu rimskog civilizacijskog nasljeđa na hrvatskom jadranskom prostoru u postantičkom razdoblju nakon doseobe Hrvata (ostatci rimske limitacije zemljišta i arhitekture, naročito villae rusticae). Naglašena je važnost kontinuiteta naseljenosti područja od rimskoga doba u srednjem vijeku koji se u obliku etničkog i jezičnog suživota Romana i doseljenih Hrvata odrazio i na preživjelim romanskim toponimijskim prilagođenicama u hrvatskome jeziku. Istaknuti su istraživači koji su se bavili tim dijelom rimskog toponomastičkog nasljeđa na području istočnojadranske obale te potreba interdisciplinarnoga pristupa obradbi. Takav pristup obuhvaća lingvističku analizu predijalnih toponima prema kriterijima stratifikacije jezičnih romansko-hrvatskih dodira koja se stavlja u kontekst spoznaja antičke arheologije, povijesti i epigrafije. Slijedi pregled osobina rimskih imena na natpisima sadržanih u osnovi predijalnih toponima i razvitka rimske imenske formule. Na kraju je predložen obrazac za opis predijalnih toponima koji je proveden na dva primjera.

Predijalni ili posjedovni toponimi skupina su toponima motivirana imenom vjerojatno negdašnjeg rimskog vlasnika imanja ili posjeda, koje se nazivalo *fundus* ili *praedium*. Takva imanja nicala su na područjima koja su zarana bila izložena ekspanziji rimske vlasti i dugo pod njom ostala. Među njima našla se

sjeverna Italija, južna Francuska i jugoistočna Španjolska, osobito Katalonija, ali i područje istočnojadranskog primorja na kojemu je rimska vojska već sredinom 2. st. pr. Kr. imala iza sebe značajne pobjede nad domaćim Ilirima.

S metodološkoga gledišta tom je povijesnom okolnosti osigurana zajednička osnovica s koje može krenuti komparativno proučavanje predijalne toponimije na širem, mediteranskom području, a za koju se može reći da pripada najstarijem izvorno romanskom sloju toponimije.

Predijalna toponimija nastaje na dobro romaniziranim područjima, a to su prije svega ona na kojima su osnivane rimske kolonije kao središta provincijalne uprave i jezgre iz kojih se širio proces romanizacije na okolne predjele. Na samoj obali hrvatskoga dijela Jadrana osnovano je pet rimskih kolonija: *Pola* i *Parentium* u okviru desete italske regije te u provinciji Dalmaciji *Iader*, *Salona* i *Epidaurus*¹. Sve su kolonije osnovane na prijelazu od sredine 1. st. pr. Kr. do sredine 1. st. pos. Kr., ponajviše u Augustovo doba i imale su poljoprivredni karakter. Uz osnivanje kolonija koje u nas nastaju na mjestu već postojećih naseobina epihorskog stanovništva, rimska vlast provodi kolonizaciju prostora stanovnicima Rimskoga Carstva, poglavito veteranima rimske vojske, ali i civilnim stanovništvom, kojima su dodjeljivane parcele na od države limitacijom određenome centuriranome dijelu agera kolonije. Centar takvih posjeda predstavljao je arhitektonski kompleks *villae rusticae* u rasponu od ladanjskih do čisto gospodarskih objekata na kojima je boravio vlasnik imanja ili njegovi upravitelji, tzv. *villici* s radnom snagom. U rimskoga gramatičara i antikvara M. T. Varona (1. st. pr. Kr.) nalazi se podatak da *villa rustica* i *ager cum aedificio* tvore *fundus* (posjed).

Uvođenje kršćanstva u Rimsko Carstvo donijelo je neke promjene u životu grada i sela. Istočnojadranski dio hrvatske obale s otocima prihvatio je kršćanstvo već u 4. st. Postupno u ageru kolonija uz rustične vile nicali su u kasnoj antici kršćanski kulturni objekti (memorije, martiriji, mauzoleji i bazilike) oko kojih su se vremenom razvila nova seoska naselja koja su nosila imena prema svetcima kojima su bile posvećene crkve. Takva su seoska naselja nastavila živjeti u srednjem vijeku, nerijetko sve do danas, a primjeri se prate na nebrojenim otkonimima širom Hrvatske i drugdje po kršćanskome svijetu, kao npr.: u Istri *Sativanac*, *Satlovreč*, na Cresu *Stivan*, *Sutlovreški*, *Sutvid*, u Dalmaciji *Sutivan*, *Sučuraj*, *Sumratin*, *Supetar*, *Supokrač*, *Stobreč*² itd. Drugi zoran materijalni dokaz koji svjedoči o kontinuitetu života u antičkim gradovima jest pravilna

¹ Kolonije *Narona* i *Aequum* u neposrednom zaleđu obale izostavljene su ovdje zbog drugačije povijesne sudbine na izmaku antike i u srednjemu vijeku.

² Proučavanjem sanktorema na hrvatskom dijelu istočnojadranskoga područja bavilo se više lingvisti onomastičara, naročito V. Putanec (1963; 1970) i P. Šimunović (1985; 1996).

mreža komunikacija³ kojom i danas teku neke od glavnih prometnica obalnih gradova u Puli, Zadru i Splitu. One su imale funkciju povezivanja grada-središta s njegovim agerom u jedinstvenu cjelinu. Splet geografskih značajki, povijesnih i društvenih događaja odredio je stupanj preživljavanja antičkih rimskih civilizacijskih tekovina kako drugdje tako i na hrvatskome prostoru, što se odrazilo i na očuvanost predijalne toponimije u agerima rimskih kolonija nakon prodora i do-seobe Hrvata počevši od kraja 6. st., jer su se rimska naselja na njima razvila na uglavnom ravničarskim i nezaštićenim predjelima. Relativna geografska izoliranost tijekom seobe naroda i povijesne okolnosti omogućile su kontinuitet romanstva na jugu Istre, što je neposredno vidljivo u najvećem udjelu očuvanih predijalnih toponima na hrvatskom dijelu Jadrana, usprkos činjenici da dvije trećine njihova broja u korpusu otpada na povijesne toponime izumrle tijekom 15. i 16. st. (Bertoša 2000).

Nakon prvog razornog djelovanja seobom naroda pristiglih hrvatskih došljaka, slijedila su stoljeća relativno mirnog suživota, naročito na tlu Dalmacije gdje su se od 7. do 11. st. odvijali etnojezični simbiotski procesi između Romana i Hrvata, pri čemu je romanski dio bio u stalnom povlačenju. To se može pratiti na ostacima materijalne kulture, u srednjovjekovnim pisanim vrelima i od 12. st. u polakom odumiranju romanskoga dalmatskog idioma izrasloga iz lokalnoga vulgarnog latinizata te u romanskim prilagođenicama u hrvatskom jeziku kako u općem leksiku tako i u onimiji. Od latinskog apelativa *palatia*, odnosno dalm. *palat'ya* brojni su na priobalju i otocima stari hrvatski toponimi *Polača*, *Polače*, *Polačine* nasuprot kasnijem mletačkom *Palaciol*, *Paloc*, zatim od latinskog apelativa *mūrus* stvoreni toponimi *Mirca*, *Mirine*, *Mirje* nasuprot kasnijem *Muraj* i sl.

Predijalni se toponimi u načelu prepoznaju po u osnovi toponima sadržanom antroponimu iz repertoara rimskodobnih imena i po dočetu koji potječe od latinskog pridjevskog sufiksa, najčešće *-ānus*, ³Možemo spomenuti samo neke najstarije zabilježene: u Istarskom razvodu iz god. 1275. *Vodnjan*, *Golčan*, *Ližnjan*, *Barban*, *Guran*, *Mutvoran*, *Filipan* itd., zatim u Krešimirovoj darovnici iz god. 1059. *Bošana* u Dalmaciji. Dubrovački *Lakjan* ili *Jakljan* podrijetlom vjerojatno od rimskog antroponima *Licinius* imaju paralele u talijanskom *Lisignano* i francuskom *Lésignan*; zatim zadarski *Pašman*, vjerojatno postao od rimskog

³ Glavno raskrižje i početna točka (*umbilicus*) premjeravanja odnosno limitacije cjelokupnoga kompleksa kolonije bila je jedinstvena za grad i njegov ager, a nalazila se, ako je teren dopuštao, u središtu grada. To raskrižje tvorila su dva pravca: *cardo maximus* u smjeru sjever-jug i na njega okomit *decumanus maximus* u smjeru istok-zapad (Suić 1956).

⁴ Ovdje se nećemo osvrnuti na druge latinske pridjevske sufikse kao npr. *-ācus*, *-īcus*, *-ascus*, *-uscus*, koji su davno bili predmetom Skokovih istraživanja (Skok 1906) i također obilato sudjelovali u tvorbi predijalnih toponima, ali izvan granica današnjega hrvatskoga jadranskoga područja.

imena *Postumius* ima usporednice u slovenskom *Postojna*, talijanskom *Postioma* samo su neki od primjera.

Proučavanje predijalne toponimije današnjega hrvatskoga jadranskoga prostora nije do sada provedeno sustavno, premda su se njome bavili naši istaknuti onomastičari P. Skok, P. Šimunović, povjesničari, filolozi i arheolozi S. Gunjača, M. Suić, R. Matijašić i drugi, te, dakle, preostaje da se taj dio posla obavi.

Onomastika i njezina podvrsta toponomastika lingvističke su discipline izrazito interdisciplinarno usmjerene jer su imena ljudske tvorevine i kao takva u sprezi sa životnim okruženjem i potrebama zajednice koja imenuje radi orijentacije u prostoru i izražavanja vlastnosti. Na tom tragu proučavanje imenskoga blaga antičkoga rimskoga podrijetla podrazumijeva poznavanje antičke povijesti, arheologije, epigrafije i drugih disciplina koje se bave starinama i pridonose rekonstrukciji antičke civilizacije. S time u vezi istaknuti istraživač talijanske toponimije G. Pellegrini (1990: 305–308) izdvaja nekoliko čimbenika koji ukazuju na predijalno podrijetlo toponima: 1. Rana dokumentiranost toponima u srednjovjekovnim ispravama; 2. Ostaci antičke arhitekture (*villae rusticae*) i centurijacije (parcelizacije zemljišta tipične za rimsku upravu); 3. Rimska epigrafska građa na dotičnom području s rimskodobnom antroponimijom; 4. Paralelne toponimijske tvorbe u drugim dijelovima Rimskoga Carstva.⁵ Svi oni zastupljeni su i u toponimiji pretpostavljeno predijalnoga podrijetla s hrvatskoga jezičnoga područja i o tome se govori u ovome članku.

Uz već spomenutu zajedničku osnovicu ukorijenjenu u zajedničkim procesima romanizacije na pokorenim područjima, treba istaknuti i specifičnost predijalnih toponima i ostalih romanizama na hrvatskome dijelu Jadrana. Naime, na tom je području ostvaren romansko-hrvatski jezični i kulturni dodir s posljedicama jezičnih prilagodbi na tadanjem stupnju razvitka njihovih fonoloških sustava koje se ogledaju u toponimijskim prežiticima iz rimskoga doba, što je za rekonstrukciju razvoja slavenskog i romanskog idioma na razmeđu kasne antike i srednjega vijeka od iznimnog značaja u nedostatku pisanih spomenika. Razradom kriterija stratifikacije romansko-hrvatskih jezičnih dodira tijekom višesto-

---

⁵ Dodatan kriterij u izučavanju predijalne toponimije na hrvatskom dijelu jadranskoga primorja navodi Šimunović u bilješci (1985: 156), gdje upozorava da se u izučavanju toponima romanske i slavenske provenijencije treba obzirirati i na gustoću njihove raspodjele na određenom prostoru: »U vezi s [istarskim] toponimima Gajana, Lužan i sl. ne valja pomišljati na hrvatske toponime u područjima guste predijalne toponimije (...)«, a vrijedi naravno i obratno. Ne treba smetnuti s uma da je romanski dočetak *-an(a)* dijelom je homofon sa slavenskim sufiksom *-ane*, *-ani* (uvijek u pluralu), posve različita podrijetla i drugačije upotrebe. Tim su sufiksom tvoreni vrlo brojni srednjovjekovni ojkonomi u Hrvatskoj (Šimunović 1986: 29-30), a osobitost toga tipa imena mjesta jest, i u tome se ogleda njegova arhaičnost, da označuje ljude, a ne sam lokalitet, kao npr. *Doljane*, *Neretvani*, *Jurčane*, *Žejane*, *Petrčane* itd.

ljetnog razdoblja na istom prostoru današnjega hrvatskoga primorja na fonološkoj, morfološkoj i tvorbenoj razini bavile su se generacije romanista i slavista od kraja 19. st. do danas: C. Jireček, M. Bartoli, P. Skok, M. Deanović, Ž. Muljačić, V. Vinja, V. Putanec, C. Bidwell, P. Tekavčić, P. Šimunović i drugi. Složenost tih procesa ogleda se u nekoliko temeljnih pitanja. Na dijakronijskoj razini postavlja se pitanje na kojem je stupnju razvitka vulgarni latinitet došao u doticaj sa slavenskim idiomima za koje se postavlja to isto pitanje i drugo, na sinkronijskoj razini kakvo je bilo stanje dijalekatske raznolikosti starosjedilačkog latiniteta, a isto tako i došljačkog hrvatskoga etnosa u trenutecima njihova prožimanja. I na kraju, kako osigurati da se ne pomiješaju ta dva kriterija pri oskudici jezične građe i da se ne pripíše lokalnoj jezičnoj raznolikosti pojava, koja je rezultat jezične evolucije ili obratno. Usprkos poteškoćama na koje se nailazi u rekonstrukciji jezičnih stanja i njihovih mijena u razvoju vulgarnog latinskog u romanske idiome na istočnu Jadranu, u načelu u tom se procesu kronološki razlikuju tri romanska sloja: 1. vulgarni latinski na prijelazu u romanski, dalmatski okvirno od 7. st. do 9. st., 2. razdoblje razvijenog dalmatskog od 9. st. do 12. st. sporadično i kasnije, te na kraju 3. mletački sloj od 13. st. nadalje (Tekavčić 1976). S druge strane, što se tiče hrvatskih prilagodbi romanizama u vokalsku i konsonantsku sustavu moguće je izdvojiti neke glavne crte koje se pripisuju starijem sloju romanskih prilagođenica u hrvatskome⁶. U najnovije se doba njima bavio austrijski slavist G. Holzer (1995; 1999).

Kao što je spomenuto, uz lingvističku analizu lika toponima pretpostavljeno predijalnoga podrijetla, treba konzultirati i arheološku literaturu o stanju naseljenosti i istraženosti dotičnoga prostora u rimsko doba. Na tom području skupljanje informacija kreće u dva osnovna smjera: 1. preispitivanje rimskih arhitektonskih i materijalnih ostataka s terena i 2. upoznavanje s epigrafskom građom otkrivenom na lokalitetu.

Ostatci limitacijske tehnike koju su obavljali rimski stručnjaci *agrimensores* premjeravajući zemljište nove kolonije u primorskom dijelu sačuvani su zahvaľujući krškom terenu na kojem se kamenje prilikom krčenja slagalo u mocire ili gromače iskorištavane i za omeđivanje zemljišta. Studijom centurijacije te analizom pravaca protezanja i očuvanosti koju provode stručnjaci, između ostaloga i na osnovi zračnih snimaka terena, zaključeno je da je po veličini najveći ager (polje) s najbolje očuvanim tragovima antičke limitacije imala kolonija Pola, zatim Parentium, potom Salona, Iader i Epidaurus s najmanjim agerom i s naj-

⁶ Posljednji sažeti popis romanskih prilagođenica u hrvatskome na primjerima romanskih toponima za područje Istre i Kvarnerskih otoka sastavila je D. Brozović Rončević (1998) u broju 7 ovoga časopisa.

lošije očuvanim ostacima limitacije.⁷ Što se tiče stanovništva, treba istaknuti da se među zemljoposjednicima rimskih kolonija nalazi paleta od najviših državnih dostojanstvenika iz kruga oko princepsa Augusta, bogatih italskih porodica veleposjednika i trgovaca, naročito iz kolonije Akvileje, veterana rimskih legija do romaniziranih pripadnika epihorskog stanovništva. Lokalna epigrafska građa u Istri, ali i u Dalmaciji svjedoči o pripadnicima rimskih porodica: Lekanija, Vibija Setidija, Kalpurnija, Palpelija, Barbija i drugih (Križman 1991; Nedved 1992; Kurilić 1999).

Budući da je predijalna toponimija motivirana rimskodobnom antroponimijom, neophodno je poznavanje rimskog sustava imenovanja i strukture rimskih imena o kojima se najviše doznaje iz rimske epigrafske građe. Pri tome je nezaobilazno vrelo za upoznavanje repertoara rimskodobnih imena provincije Dalmacije već klasično djelo G. Alföldyja (1969), nakon kojega se pojavio niz novijih radova koji sumarno ili za pojedina područja rimskih provincija obrađuju rimskodobni antroponimijski fond donoseći podatke naročito o broju i rasprostranjenosti pojedinih imena.⁸ Za Istru takvu je studiju izradio M. Križman (1991), a sastav rimskodobnog stanovništva cijele Liburnije od 1. do 3. st. na osnovi epigrafske građe razradila je u opsežnoj disertaciji A. Kurilić (1999).⁹ Upoznavanje razvoja i strukture rimskog imenskog obrasca ili formule s natpisa te funkcije pojedinih njegovih dijelova koliko služi kao posredan izvor za iščitavanje jezične, etničke i socijalne pozadine stanovnika, te prilika i vremena u kojima su imena nastajala, toliko može pripomoći u proučavanju predijalne toponimije i djelomično određivanju kronologije nastanka predijalnih toponima.

Intenzivna romanizacija na području istočnojadranskih kolonija odvijala se od 1. do 3. st. pos. Kr. i od tada se teorijski može računati s fiksiranjem prvih pre-

⁷ Prve radove na tom području objavio je M. Suić (1955; 1956) i premda su od tada mnogi podatci revidirani (Matijašić (1988) za kolonije Pola i Parentium, Maršić (1993) za koloniju Iader) i istraživanja uznapredovala krećući se u smjeru povećanja dimenzija agera, odnos veličina između obalnih kolonija na hrvatskom dijelu Jadrana nije se mijenjao.

⁸ Neka od takvih novijih djela su: Solin-Salomies (1988); Mócsy, Andreas (et al.): *Nomenclator provinciarum Europae Latinarum et Galliae Cisalpinae cum indice inverso*. Izd. Dissertationes Pannonicae ex Instituto Archaeologico Universitatis de Rolando Eötvös nominatae Budapestinensis provenientes. Series III. Volumen 1, Budapest, 1983.; Mócsy, Andreas: *Beiträge zur Namenstatistik*. Izd. Dissertationes Pannonicae ex Instituto Archaeologico Universitatis de Rolando Eötvös nominatae Budapestinensis provenientes. Series III. Volumen 3, Budapest, 1985.; Barnabás, Lőrincz: *Onomasticon provinciarum Europae latinarum*. Izd. Forschungsgesellschaft Wiener Stadtarchäologie, Wien, Bd. I-IV (IV svezak izišao 2002.). Od novijih radova za hrvatsko područje uz u tekstu navedene treba spomenuti Delonga (1996) te već poznate starije studije D. Rendić-Miočevića, M. Suića, J. Untermanna, R. Katičića, J. Šašela i drugih (v. literaturu).

⁹ U zasebnim radovima na temelju rimske epigrafske građe obradile su A. Starac (1992) stanovništvo antičke rimske Pole, a B. Nedved (1992) Jadera.

dijalnih toponima. S gledišta razvoja rimskog imenskog obrasca to je razdoblje obilježeno troimenim imenskim obrascem prenamen-gentilicij-kognomen, odnosno: osobno ime – nasljedno obiteljsko ime – nadimak (također nasljedan), kao u primjeru *P. Cornelius Scipio (Aemilianus Africanus Minor Numantinus)*. Razlika između gentilicija i kognomena osiguravana je oprekom sufiksa *-ius* : *-us*. Prema izmaku 2. st. izostavlja se na natpisima prenamen, a od 3. st. slabi i razlikovna uloga gentilicija kad masovnim oslobođanjem robova nastaje nekoliko tisuća imena s carskim gentilicijem, npr. *Iulius, Flavius, Aurelius, Septimius* te ulogu osobnog imena preuzima kognomen, s čime u vezi, nastaje mnoštvo tvorbenih tipova kognomena u kasnome carstvu, kao npr. prenamen *Publius* u funkciji kognomena. Učestalom upotrebom pridjevskog sufiksa *-ānus* u kognomenima izvedenima od gentilicija, kao npr. od gentilicija *Marcus* tvoren kognomen *Marcianus*, ili od *Licinius* > *Licinianus*, osamostaljuje se novi plodni sufiks *-iānus* sa značenjem pripadnosti koji se susreće u brojnim kasnolatinским imenima odnosno kognomenima: npr. *Festianus, Christianus, Zosimianus*. Na taj se način s pomoću epigrafije može dobiti jedan od kriterija za okvirno razlučivanje predijalnih toponima nastalih u ranom carstvu tijekom 1. st. pos. Kr. od ostalih (Suić 1969). Npr. *Žnjan* kod Splita mogao je nastati od gentilicija *Iunius*, odnosno pridjeva *Iunianum praedium* s potvrdom s kraja 11. st., ili *Ugljan* od gentilicija *Gellius, Gellianum* iz polovice 13. st., za razliku od kognomena *Bassus* koji se može kriti u dvama toponimima na Pagu i kod Biograda *Bošana* postankom od *Bassiana (terra ili villa)*, s potvrdama s polovice 11. st. ili kognomen *Postimus* ili *Postumus* koji može stajati u podrijetlu nesonima *Pašman* s brojnim srednjovjekovnim potvrdama od druge polovice 11. st. Ipak, što se tiče uloge studija rimske antroponimije s natpisnih spomenika u istraživanju predijalnog podrijetla toponima, treba držati na umu da se njome dobiva vrlo djelomična slika rimskodobnog pučanstva određenoga prostora, jer vrlo je izniman slučaj, da postoji izravno dokazani kontinuitet imenovanja od antike do današnjeg dana, kao što je to u slučaju toponima *Barbolan*, sjeverozapadno od Medulina gdje je *in situ* pronađen zavjetni natpis *Genio Barbulani* (geniju mjesta) koji je podigao jedan rimskodobni stanovnik toga dijela Istre (Matijašić 1988: 78).

Korpus skupljenih toponima, koji se sastoji od povijesnih potvrda s godinom zabilježbe, skupljen je u radovima istarskog arheologa R. Matijašića sustavno za Istru. Za Istru postoji usporedno i iscrpna recentna arheološka dokumentacija o antičkim lokalitetima, koja za ostale dijelove hrvatskog primorja većim dijelom nedostaje. Preostaje kritičko provjeravanje i dopunjavanje korpusa predijalnih toponima i za Istru i za Dalmaciju iz arhivskih, povijesnih i drugih objavljenih vrela, koji će zasigurno, sudeći prema tijeku povijesnih događaja u postantičkom periodu, biti skromniji od onoga istarskoga.

Na temelju dosad istaknutih aspekata i osobitosti u proučavanju predijalne toponimije kao isječka ostavštine antičke civilizacije, izrađen je obrazac za opis predijalnih toponima kojim se nastojalo zahvatiti kompleksnost njihove pojave na način kako je prikazano u ovome radu. Navedeni obrazac ilustriran je dvama primjerima iz dosad skupljenog korpusa.

STRUKTURA NATUKNICE ZA OBRADU PREDIJALNIH TOPONIMA:

- I. LINGVISTIČKI DIO.
Komentar arhivskih potvrda.
Osobine i kronologija jezične prilagodbe.
Navod dosadanih lingvističkih interpretacija.
- II. EPIGRAFSKO-ARHEOLOŠKO-POVIJESNI DIO.
Natpisne potvrde rimskog antroponima na dotičnom području.
Paralelne toponimijske tvorbe s drugih područja Rimskoga Carstva.
Nalazi antičke arheologije i povijesti.
- III. PROSUDBENI DIO.
Sažetak i osvrt na podatke I. i II.

Kratice:

CN – kognomen

Cit. – citat

dalm. – dalmatski

GN – gentilicij

PN – prenamen

PTO – predijalni toponim

TO – toponim

MARČANA

Cit.: tal. Marzana

Izvor: Cadastre National d'Istrie, 127

Cit.: Andreas de Marzana

Dat.: 1243.

Izvor: de Franceschi, 164

Cit.: via que vadit Marcanam

Dat.: 1287.

Izvor: de Franceschi, 164

(de Franceschi, 164 : Marcianum)

- I U obje potvrde nalazi se ženski rod toponima, a <c> i <z> u njima mogu ukazivati na palatalni glas koji je bio mogao nastati od /cy/ ili /ty/. Uz podrijetlo od Marcianum (de Franceschi), navodi se i Martianum (Šimunović 1986: 50). Glavnina vulgarnih latinskih idioma palatalizirala je okluzive pred prednjim vokalima,¹⁰ kako svjedoče starije slavenske posuđenice iz romanskog koje na tom mjestu imaju afrikatu /č/ s jedne strane (*Parentium* > *Parentʹyu (= *Parencju*) > *Poreč*; *Rotium* > *Rotʹyu (= *Ročju*) > *Roč*) i nesigurnost kada treba pisati /t/ ili /c/ pred /i/ u latinskim riječima (npr. *conditio* ili *condicio*, *pocius* ili *potius*) u srednjovjekovnoj pisarskoj praksi s druge strane.
- II GN *Marcus* nalazi se u puljskom polju na natpisima posvjedočen 4 puta, od toga C. MARCIUS Hister duumvir, a ostalo su oslobođenici grčkih kognomena. Mnogi su PTO od GN *Marcus* po cijeloj Italiji (Pellegrini 1990: 316): Marciano (Massa Lubrense Napulj), Marciana (Livorno), Marzano (PV, Como). Jednako su tako brojni i u Francuskoj (Skok 1906: 104): Marsane (Drôme) kao Marsana 1178. god., Les Marsains (B.-Pyr.) kao Los Marsains 1289. god., Mont-de-Marsan (Landes) kao Mons Marciani 1276. god. S područja današnjeg sela Marčana potječe nešto antičkih ostataka, ali ništa značajno. Može se pomišljati na njihovu uništenost u najvećem dijelu i prekrivenost seoskom arhitekturom te je teško empirijski dokazati kontinuitet naseljenosti iz antičkog doba (Matijašić 1988: 81).
- III Vjerojatno je podrijetlo od GN *Marcus* > Marciana, kako je u povijesnim potvrdama, a tako i danas sačuvan ženski rod PTO. Nije jasno treba li ovaj PTO povezivati s Mrčana, imenom uvale u porečkom polju s ostatcima antičke arhitekture.

¹⁰ U vulgarnolatinskom treba razlikovati palatalizaciju konsonanata ispred [y], tj. /i/ kad se nalazi u hijatu (ispred drugog vokala) jer ta je pojava rana i panromanska, kao npr. kasnolatinski *zebus* (< *diebus*), u Prokopija Λούτζολο (< *Luciolum*) itd., dok je palatalizacija velarnih okluziva /k/, /g/ ispred /i/ i /e/ kasnija, s različitim ishodima u pojedinim romanskim idiomima, a negdje je izostala, kao u sardskom i dalmatskom: raguzejski kimak : tal. cimice 'stjenica' (Tekavčić 1970: 117–119 i 166–167).

BOŠANA

uvala i bunar kod Biograda

Cit.: **Bassano**

Dat.: 1059.

Cit.: **Bossana**

Dat.: 1217.

Cit.: **Boxenia**

Dat.: 1362.

Izvor: Skok: N. V. XXIV, 658; JIREČEK I–62, Starine JAZU 23–158

Cit.: **Bossiana**

Dat.: 1379.

Izvor: VHAN NS III, 98

Cit.: od gentilicija Bassius ili cognomena Bassus, tj. *Bassiana (aqua ili terra)

- I Samo prva potvrda ima vokal <a> u osnovi TO, dok ostale imaju <o>¹¹. Čini se da je grafijom dvostrukoga <ss> i <x> zabilježen palatalni konsonant. Lokalitet se prvi put spominje u Krešimirovoj darovnici u drugoj polovici 11. st. Skok uspostavlja lik *Bassiana i mogućnost postanka od GN BASSIUS ili od CN BASSUS.
- II CN BASSUS potvrđen je u više navrata na natpisima Liburnije i Dalmacije (Nedved 1992: 138; Alföldy 1969:163), ali GN BASSIUS nema niti jedne zabilježbe. U popisu rimskih GN Solin/Salomies (1988: 32) donose GN BASSIUS. Skok (1906: 65) donosi 2 TO *Baissan* (Hérault) i povijesnu potvrdu “fiscos juxta *Bassianum* villam, in com. Narbon.” 881. god. pretpostavljajući predijalno podrijetlo od GN BASSIUS ili BAXIUS. Na lokalitetu kod Biograda zabilježeni su ostatci ogranka rimskoga vodovoda i većega antičkoga gospodarskog imanja do u podmorje, slabo ušćuvani zbog jake erozije tla (Nedved 1990: 216–217).
- III Ako se pretpostavi predijalno podrijetlo od CN BASSUS >*Bassiana Skok (1954: 43), 3 kasnije potvrde s vokalom <o> u osnovi i s grafijom za palatal postalim od spoja /si/ mogle bi upozoravati na latinizaciju hrvatskoga srednjovjekovnoga izgovora TO, koji bi u tom slučaju pokazivao crte rane hrvatske prilagodbe jer je vulg. lat. /ǣ/ prilagođavano slavenskim /o/ samo u najstarijem sloju hrvatskih posuđenica iz romanskoga sloja do kraja 8. st. Moguća je usporednica povijesni TO u puljskom ageru **Bassan** kod Šišana s potvrdom vinea *Bassan* iz 1458. god.

¹¹ Treba imati na umu da romanski pisari često bilježe hrv. /ǫ/ kao /a/, npr. u primjerima: Dabro (Dobro), Abravizzo (Obrovac), Madonna de Ataco (od Otoka) itd.

LITERATURA

- Alföldy, Géza, 1969. *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag (= Beiträge zur Namenforschung, Neue Folge; Beiheft 4).
- Bertoša, Miroslav, 2000. Pabirci o povijesti Medulina. Od srednjega vijeka do polovice XIX. stoljeća. *Problemi sjevernog Jadrana*, 7, 39–88.
- Bidwell, Charles E., 1961. The chronology of certain sound changes in common Slavic as evidenced by loans from vulgar Latin. *Word*, 17/2, 105–127.
- Brozović Rončević, Dunja, 1998. Romansko-hrvatski dodiri u toponimiji Istre i kvarnerskih otoka. *Folia onomastica Croatica*, 7, 1–21.
- Čoralić, Lovorka, 1987. Villae rusticae zadarsko-biogradskog područja. *Latina et Graeca*, 29, 33–44.
- Delonga, Vedrana, 1996. *Latinski epigrafički spomenici u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj*. Split : Muzej hrvatskih arheoloških spomenika (= Monumenta mediae aevi Croatiae; 1).
- Hilje, Emil, 1994. Prilog povijesnoj topografiji zadarskog otočja. *Folia onomastica Croatica*, 3, 49–76.
- Holzer, Georg, 1995. Die Einheitlichkeit des Slavischen um 600 n. Chr. und ihr Zerfall. *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, 41 (1995), 55–89.
- Holzer, Georg, 1999. Zur Auswertung von Toponymen antiken Ursprungs für die kroatische Lautgeschichte. *Folia onomastica Croatica*, 8, Zagreb, 1999, 81–96.
- Jakšić, Nikola, 1989. Prilozi povijesnoj topografiji otoka Ugljana. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 28 (15) (1988/89), 71–82.
- Jireček, Constantin, 1962. *Zbornik Konstantina Jirečeka II. Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*. Prev. Stojan Stojanović. Beograd: Naučno delo (= SANU Posebna izdanja; 356, Odeljenje društvenih nauka Nova serija; 42). [Orig.: *Die Romanen in den Städten Dalmatiens*. Wien: Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Philosophisch-Historische Klasse, Band 48, I–1901, II–1903, III–1904].
- Katičić, Radoslav, 1964. Suvremena istraživanja o jeziku starosjedilaca ilirskih provincija. U: *Posebna izdanja Naučnog društva SR BiH*, 4, Centar za balkanološka ispitivanja, 1, Sarajevo, 1964, 11–58.
- Katičić, Radoslav, 1976. *Ancient languages of the Balkans. Part I–II*. The Hague-Paris: Mouton (= Trends in Linguistics, 4–5, State-of-the-Art Reports).
- Katičić, Radoslav, 1980. Die Balkanprovinzen. U: *Die Sprachen im Römischen Reich der Kaiserzeit*. Kolloquium vom 8. bis 10. April 1974. Köln-Bonn, 1980 (= Beihefte der Bonner Jahrbücher, 40), 103–120.
- Katičić, Radoslav, 1995. Liburnski otoci kod antičkih pisaca. U: Katičić, Radoslav: *Illyricum mythologicum*. Zagreb: Antibarbarus, 183–198.

- Križman, Mate, 1979. *Antička svjedočanstva o Istri*. Rijeka-Pula: Čakavski sabor – Otokar Keršovani – Istarske novine – Edit.
- Križman, Mate, 1991. *Rimska imena u Istri. Osobna imena na istarskim natpisima iz rimskog doba*. Zagreb: Latina et Graeca (= Biblioteka Latina et Graeca Radovi; 9).
- Kurilić, Anamarija, 1994. Latinski natpisi antičkog, kasnoantičkog i ranosrednjovjekovnog razdoblja na otoku Pagu i zadarsko-šibenskom otočju. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 36, 191–246.
- Kurilić, Anamarija, 1998. Pučanstvo Liburnije od 1. do 3. st. po Kristu. Disertacija Filozofski fakultet Zadar (rukopis).
- Leumann, Manu, Hofmann, Joh. Bapt., Szantyr, Anton, 1963. *Lateinische Laut- und Formenlehre. I Band* (= Handbuch der Altertumswissenschaft; Zweite Abteilung, Zweiter Teil, Erster Band.).
- Maršić, Dražen, 1993. Prilog poznavanju limitacije agera antičkog Zadra. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru Razdio povijesnih znanosti*, 32 (19), 105–116.
- Matijašić, Robert, 1981. Antičko nasljeđe u toponimiji Istre. Toponimija tipa *-ana* u Istri i Dalmaciji. *Histria historica*, 4/2, 107–133.
- Matijašić, Robert, 1987. Topografija antičke ruralne arhitekture na obalnom području sjeverne Istre. U: *Arheološka istraživanja u Istri i Hrvatskom primorju. 2. Znanstveni skup, Pula, 15–18. rujna 1982*. Pula: Hrvatsko arheološko društvo (= Izdanja Hrvatskog arheološkog društva; 11/2, 1986), 75–98.
- Matijašić, Robert, 1988. *Ageri antičkih kolonija Pola i Parenthum i njihova naseljenost od I. do III. stoljeća*. Zagreb: Latina et Graeca (= Biblioteka Latina et Graeca Radovi; 6).
- Matijašić, Robert, 1999–2000. Smještaj Mutile i Faverije (*Liv.*, 41, 11, 7) u svjetlu topografije južne Istre. *Opuscula archaeologica*, 23–24, 93–102.
- Muljačić, Žarko, 1971. Le Dalmate. U: Bec, Pierre: *Manuel pratique de philologie romane. Tome II*. Paris: Editions A. & J. Picard, 1971 (= *Connaissance des langues*, Collection dirigée par Henri Hierche), 395–415.
- Muljačić, Žarko, 1998. *Das Dalmatische. Studien zu einer untergangenen Sprache*. Köln; Weimar; Wien: Böhlau (= *Quellen und Beiträge zur kroatischen Kulturgeschichte*; 10).
- Nedved, Branka, 1990. Biogradski kraj u rimsko doba. U: *Biograd i njegova okolica u prošlosti. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog u Biogradu od 11. do 13. studenoga 1988. godine*. Zadar: (= Biogradski zbornik; 1), 213–246.
- Nedved, Branka, 1992. Stanovništvo Zadra od 1. do 3. stoljeća. Prvi dio. *Diadora* 14, 109–263.
- Pellegrini, Giovan Battista, 1990. *Toponomastica Italiana*. Milano: Ed. Ulrico Hoepli.
- Putanec, Valentin, 1963. Refleksi starodalmatskog pridjeva *sanctus* u onomastici obalne Hrvatske. *Slovo*, 13, 137–175.

- Queirazza G. G. et al., 1991. *Dizionario di toponomastica. Storia e significato dei nomi geografici italiani*. Torino: UTET.
- Rendić-Miočević, Duje, 1989. *Iliri i antički svijet. Ilirološke studije*. Split: Književni krug (= Biblioteka znanstvenih djela; 33).
- Skok, Petar, 1906. *Die mit den Suffixen -acum, -anum, -ascum und -uscum gebildeten südfranzösischen Ortsnamen*. Halle: Verlag von Max Niemeyer (= Beihefte zur Zeitschrift für romanische Philologie; 2).
- Skok, Petar, 1928. Curtis. *Starohrvatska prosvjeta*, N. S. II, Zagreb, 1928, 3–13.
- Skok, Petar, 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*. Zagreb: Jadranski institut JAZU.
- Skok, Petar, 1951. Postanak Splita. *Anali Historijskog instituta u Dubrovniku*, 1, 19–62.
- Skok, Petar, 1954. Postanak hrvatskog Zadra. *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 1, 37–68.
- Skok, Petar, 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Sv. I–IV. Zagreb: JAZU.
- Solin, Heikki, Salomies, Olli, 1988. *Repertorium nominum gentilium et cognominum Latinorum*. Hildesheim, Zürich, New York: Olms-Weidmann (= Alpha-Omega Reihe A, Lexika Indizes, Konkordanzen zur klassischen Philologie; 80).
- Starac, Alka, 1991. Stanovništvo kolonije Pole na epigrafičkim spomenicima. *Živa antika*, 41–42/1–2, Skopje, 75–103.
- Suić, Mate, 1955. Limitacija agera rimskih kolonija na istočnoj jadranskoj obali. *Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru*, 1, 1955, 1–31.
- Suić, Mate, 1956. Ostaci limitacije naših primorskih gradova u ranom srednjem vijeku. *Starohrvatska prosvjeta*, 3, s., 5, 7–19.
- Suić, Mate, 1969. Nekoliko primjera toponomastičke stratifikacije u Sjevernoj Dalmaciji. U: *Simpozijum Predslavenski etnički elementi na Balkanu u etnogenezi južnih Slovena održan 24–26. oktobra 1968. u Mostaru*. Sarajevo: ANUBiH (Posebna izdanja; 12 Centar za balkanološka ispitivanja; 4), 149–156.
- Suić, Mate, 1981. *Zadar u starom vijeku*. Zadar: Filozofski fakultet u Zadru. (= Posebna izdanja, Prošlost Zadra; 1).
- Suić, Mate, 1996. *Odabrani radovi iz stare povijesti hrvatske. Opera selecta*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske.
- Šašel, Jaroslav, 1992. *Opera selecta*. Ljubljana: Narodni muzej (= Situla 30).
- Šimunović, Petar, 1976. Toponimija Istarskog razvoda. U povodu sedamstogodišnjeg jubileja 1275–1975. *Onomastica Jugoslavica*, 6, 3–34.
- Šimunović, Petar, 1985. Prvotna simbioza Romana i Hrvata u svjetlu toponimije. *Rasprave Zavoda za jezik*, 10–11 (1984–1985), 147–200.
- Šimunović, Petar, 1986. *Istočnojadranska toponimija*. Split: Logos.
- Šimunović, Petar, 1996. Sakralni toponimi sa sut + svetačko ime u razdoblju kasne antike do predromanike. *Folia onomastica Croatica*, 5, 39–62.

- Tekavčić, Pavao, 1970. *Uvod u vulgarni latinitet. S izborom tekstova*. Zagreb, Sveučilište u Zagrebu (= Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu).
- Tekavčić, Pavao, 1976. O kriterijima stratifikacije i regionalne diferencijacije jugoslavenskog romanstva u svjetlu toponomastike. *Onomastica Jugoslavica*, 6, 35–56.
- Untermann, Jürgen, 1961. *Die venetischen Personennamen*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Walde, Alois, 1965. *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*. 4. Auflage. Heidelberg: C. Winter Universitätsverlag. I. Band A–L. II Band M–Z. III Band Register. (= Indogermanische Bibliothek; Zweite Reihe: Wörterbücher).
- Zaninović, Marin, 1967. Neki primjeri smještaja antičkih gospodarskih zgrada na obalno-otočkom području Dalmacije. *Arheološki radovi i rasprave*, 4–5, Zagreb, 357–371.
- Zaninović, Marin, 1996. Marginalije o pučanstvu antičke Istre. U: *Od Helena do Hrvata*. Zagreb: Školska knjiga, 360–373.

Methodologie der Verarbeitung von den Toponymen römischen Ursprungs auf den kroatischen Adria

Zusammenfassung

In diesen Beitrag wird eine Gruppe von Toponymen bearbeitet, die wahrscheinlich von den Namen römischer Hofbesitzer stammen. Diese Toponymen werden durch lateinische Adjektivendungen –anus, 3. charakterisiert und wurden maßgeblich in stark romanisierten Gebieten Römischen Reichs entwickelt. Darin zählt auch die Küste der kroatischen Adria, wo die 5 römische Kolonien gegründet worden. Auf deren Feldern findet man solche Toponymen, die besonders zahlreich in Istrien und deutlich weniger in Dalmatien überlebt sind. Die Autorin betont die Wichtigkeit einer interdisziplinären Bearbeitung – die linguistische Analyse soll mit den Ergebnissen der römischen Geschichte, Archäologie und Epigraphie ergänzt werden. Diese kombinierte Methode wird auf zwei Beispielen dargestellt.

Ključne riječi: predijalni toponimi, rimska onomastika, istočni Jadran

Key words: place-names, Roman place-names, East Adriatic